

С. Д. ВОРОБІЙОВ

Воробійов Сергій Дмитрович, творчий аспірант першого року навчання кафедри оперної підготовки та музичної режисури Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського (Київ, Україна).

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2317-5789>

НАЦІОНАЛЬНИЙ ОБРАЗ В УКРАЇНСЬКІЙ ОПЕРІ: НАУКОВИЙ АСПЕКТ РЕЖИСЕРСЬКИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ

Розглянуто проблему створення національного образу в українській опері на тлі транснаціоналізації театрального мистецтва у світі, обумовленої глобалізаційно-інтеграційними процесами. Окреслено питання режисерської інтерпретації національних творів у контексті сучасних євроінтеграційних театральних пошуків, що потребує дослідження як перебігу, так і результатів реалізації мистецьких проєктів. Виявлено велику конкуренцію на ринку театральних-видовищних послуг, щорічне збільшення кількості творчих задумів, які спонукають режисера до оригінального трактування опер на національну тематику. З'ясовано складності роботи в цих умовах молодих режисерів, апробації ними новітніх засобів виразності, що будуть цікавими, зрозумілими глядачеві й відповідатимуть ментальним особливостям сприйняття твору. Уточнено, що в пошуках прийомів режисери часто-густо втрачають композиторську ідею, колоритну національну специфіку та відступають при постановці від проблематики, закладеної у літературно-сценічному оригіналі.

Проаналізовано чинники створення національного образу персонажа, особливості його проявів у літературному, музичному й театральному мистецтві. Досліджено: вплив геокліматичних умов (загальнонаціональних, регіональних) на формування ознак етносу; особливості ментальності української нації у контексті соціокультурного розвитку суспільства (релігія, морально-етичні норми, побут); специфіку взаємостосунків українців у сім'ї та суспільстві (статтеві відмінності, вікова диференціація, соціальний статус, родинно-шлюбні стосунки). Виявлено ступінь наукової дослідженості проблематики у міжгалузевому аспекті, вектори режисерського пошуку у втіленні оперних вистав національної тематики. Перспективи подальших розвідок вбачаються у поглибленому вивченні створення історично достовірного національного персонажа у музично-театральному мистецтві.

Ключові слова: український музичний театр, опера на українську тематику, національний образ в опері, режисерські інтерпретації.

Постановка проблеми. Кінець XX – початок XXI століття позначилися активізацією світових глобалізаційно-інтеграційних процесів, які чинять великий вплив на театральне мистецтво загалом та оперне зокрема.

Євроінтеграційні пошуки сценічної культури, що відбуваються в умовах сучасної транснаціоналізації, спонукають до життя дуже спірну тенденцію створення

всесвітнього театру з узагальненими режисерськими прийомами та засобами виразності, зрозумілими у будь-якій країні незалежно від національних особливостей і ментальності глядача. З іншого боку, театр сьогодення тяжіє до гедонізму, яскравого, захопливого шоу, що відволікає глядача від драматичних колізій сюжету. Він акцентує увагу на високих технологіях, знецінюючи семантику твору.

Розвиток театрального мистецтва у напрямку глобалізації має позитивні й негативні наслідки. До позитивних належать: обмін інформацією, втілення міжнародних мистецьких проєктів, спільне вирішення професійних театральних проблем тощо. Негативні проявляються у втраті самобутності мистецьких національних шкіл, надмірній урбанізації, тяжінні до космополітизму, спробі створення «усесвітнього» театрального твору, незрозумілого глядачеві інших країн.

Український музичний театр сьогодення, що розвивається у напрямку глобалізації, не уникає позитивних і негативних тенденцій так званої інтеграції, яка, в свою чергу, призводить до умовного зображення українців, нівелюючи історично достовірний погляд на їхній соціальний статус, висвітлення побуту, одягу, характеру тощо.

Часто-густо режисерське трактування українських персонажів є спрощеним, а іноді й спотвореним з огляду на самоідентичність. Народні пісні, обряди, звичаї, укорінені в оперу на національну тематику, історично сформовані на основі ототожнення людини з українською спільнотою, її символами, цінностями, історією, культурою, державними і правовими інституціями, політичними та економічними інтересами.

У реаліях сучасної України спостерігаються прагнення до переосмислення, більш глибокого розуміння минулого, бажання розібратися у теперішньому та знайти чіткі орієнтири на майбутнє. Такий погляд є необхідним при створенні режисерами оперної вистави, яка передбачає відображення ментальних особливостей українців відповідно до історичних умов побутування. Отже й сценічні образи мають базуватися на матеріалі, що узгоджується зі способом життя суспільства. А це потребує наукового осягнення усіх аспектів національної тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історико-регіональний аспект формування українського етносу, що дає уявлення про геокліматичні та державницькі фактори впливу на становлення його характерних рис, розглянутий у праці В. Крисаченка й О. Мостяєва¹. Філософсько-культурологічний вектор, який характеризує вплив релігії, моралі, способу життя українського соціуму на формування його традицій, вірувань, звичаїв, обрядів, досліджувався В. Дудником², І. Ігнатенко³, Г. Лозко⁴. Психолого-соціологічний погляд, котрий визначає особливості менталітету, психології, характеру української нації, які впливають на специфіку життєдіяльності

¹ Крисаченко В. С., Мостяєв О. І. Україна: природа і люди. Київ: Ін-т філософії НАН України, 2000. 492 с.

² Дудник В. О. Взаємозв'язок загальнонаціонального культурного простору з національною ідентичністю у контексті глобалізаційних світових процесів // URL: http://knmau.com.ua/chasopys/16_NBUV/docs/16_Doudnyk.pdf (дата звернення: 12.09.2018).

³ Ігнатенко І. Етнологія для народу. Свята, традиції, звичаї, обряди, прикмети, вірування українців. Харків: КК «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 320 с.

⁴ Лозко Г. Етнологія України: філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. Київ: АртЕк, 2004. С. 6–107.

спільноти, проаналізовані О. Губком¹ та О. Стражним². Мистецтвознавчий ракурс, що відображає музикознавчу й театрознавчу складові оперних вистав на українську тематику, презентований роботами Т. Булат, О. Олійник³, Г. Веселовської⁴, О. Ізваріної⁵, Ю. Станішевського⁶.

Аналіз наукового доробку з обраної проблематики дозволяє констатувати малодослідженість режисерських інтерпретацій національних образів в українській опері, хоча сам термін розглядався філософами, істориками, культурологами, психологами тощо.

Мета публікації полягає у визначенні режисерських підходів до створення національних образів в українській опері на підставі соціального походження, віку, статі, особливостей умов побутування у певному середовищі, характерних рис персонажів.

Аналітичним матеріалом дослідження стала опера М. Лисенка «Майська ніч, або Утоплена» у концептуальному задумі композитора та його різних режисерських утіленнях.

Методами дослідження обраної проблематики визначено системно-аналітичний і типологічний. Їхнє застосування сприяє комплексному підходу у виявленні факторів впливу на формування національних ознак українського етносу, його найбільш характерних і важливих рис, що необхідно при створенні художнього образу персонажа.

Викладення змісту дослідження. Як відомо, тема образу в творчості хвилювала мистецтвознавців, філософів ще з давніх давен. Одне з найперших визначень терміну дав Платон у «Діалогах», де описав образ колісниці душі: «Уподобим душу соединённой силе крылатой парной упряжки и возничего. У богов и кони, и возничие все благородны и происходят от благородных, а у остальных они смешанного происхождения. Во-первых, это наш повелитель правит упряжкой, а затем, и кони-то у него – один прекрасен, благороден и рождён от таких же коней, а другой конь – его противоположность и предки его – иные. Неизбежно, что править нами – дело тяжкое и докучное»⁷.

Колісниця відображає наш розум, оскільки він впливає на вчинки. Прекрасний і благородний кінь уособлює сміливість, благородність, стриманість, а другий кінь – емоційну та невідконтрольну частину душі. Сам термін «образ» (із давньогрецької – ейдос, зовнішній вигляд) філософи давно використовують у працях. У складі

¹ Губко О. Психологія українського народу: наук. дослідж.: у 2 кн. Кн. 2: Особливості наших країн у міжчасі Трипілля – сучасна Україна. 3-тє вид. Київ: ТОВ «Видавництво друкарні Діло», 2013. 400 с.

² Стражний О. Український менталітет: ілюзії – міфи – реальність. 2-ге вид. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 456 с.

³ Булат Т., Олійник О. Оперна творчість // Історія української музики / редкол.: М. М. Гордійчук (голова) та ін.: в 6 т. Т. 2: Друга половина XIX ст. Київ: Наукова думка, 1989. С. 183–237.

⁴ Веселовська Г. Театр Миколи Садовського (1907–1920): монографія. Київ: Темпора, 2018. 412 с., іл.

⁵ Ізваріна О. Микола Лисенко і Петро Сокальський: «Майська ніч» М. Гоголя та гоголівська тема в українській опері: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво / Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Київ, 1996. 19 с.

⁶ Станішевський Ю. О. Оперний театр Радянської України. Київ: Муз. Україна, 1988. 248 с.

⁷ Платон. Собрание сочинений: в 4 т. Т. 2 / общ. ред. А. Ф. Лосев, В. Ф. Асмус, А. А. Тахо-Годи. Москва: Мысль, 1993. С. 155.

філософської думки й психології «образи» – це конкретні уявлення у людській свідомості одиничних предметів (явищ, фактів, подій) у їхній чуттєвій іпостасі¹. Вони протистоять абстрактним поняттям, які фіксують загальні, повторювані властивості реальності, ігноруючи її неповторно індивідуальні риси.

У мистецтві поняття образу набуває значення художнього – створеного художником. Назва йде від часів стародавньої Греції, коли термін використовувався лише в образотворчому мистецтві. Сьогодні його застосовують у літературі, архітектурі, музиці, театрі. У кожній галузі він має неповторні особливості, відмінні від інших.

Загалом художній образ – це всеохоплююча категорія художньої творчості, форма пояснення та пізнання світу, – як певний естетичний ідеал, що утворюється завдяки впливовим об'єктам, суб'єктивне бачення об'єктивного. Художнім образом також іменують будь-яке явище, втілене в мистецькому творі. Звідси – два значення поняття: образ як розумова модель дійсності та як її сприйняття й утілення в матеріальній формі². Ці тлумачення породжують багато додаткових: прообраз, зображення, образне уявлення, образне мислення в художніх формах тощо. Прообрази будь чого існують ідеально, але вони мисляться, представляються.

Художній літературний образ формується насамперед фантазією письменника і певною мірою відповідає подіям – культурним, історичним, суспільним, психологічним. Великий вплив на нього має специфічне звернення до слів, які у мистецькому значенні дають змогу читачу по-новому побачити чи відчувати предмет, явище. У художній літературі з'являються образи-мотиви та образи-портрети, які можуть бути присутні у творах одного або навіть різних авторів (наприклад, образи Прометея, Енея та ін.).

У музиці художній образ створює не тільки композитор, а й інтерпретатор. Б. Нагай відмічає, що художній образ у музиці: «...це інтегроване відображення авторського задуму крізь призму індивідуальності виконавця, його суб'єктивного бачення і відчуття дійсності<...>. Суть художнього образу у музичному мистецтві розкривається тільки при стійкій комунікативній ситуації, а кінцевий результат цієї комунікації залежить від мети і настрою ланцюжка “композитор – виконавець – слухач”»³. Якщо у письменника виражальні засоби – певна трансформація слова, стилю, форми, то у музиканта – трансформація динаміки, ритму, форми, мелодичної лінії, звукоутворення, інтонації тощо.

Театральний (сценічний) художній образ комплектується завдяки синтезу мистецтв – музичного, драматичного, образотворчого, акторського. У театрі виокремлюються художній образ вистави та художній образ персонажа.

Художній образ вистави⁴ є одним із складників режисерської концепції, метафорою основної дії та вирішується усіма виразними засобами театру, насамперед через сценічну поведінку актора. Поняття художнього образу вистави використовується теоретиками і практиками в аспектах задуму постановки, символу, ототожнення її із зовнішнім виглядом дійства.

¹ Хализев В. Е. Теория литературы. Москва: Высшая школа, 1999. С. 58.

² Власов В. Г. Образ // Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства: в 10 т. Т. 6. Санкт-Петербург: Азбука – Классика, 2007. С. 376–379.

³ Нагай Б. Сутність художнього образу у музичному мистецтві // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наукових праць молодих вчених ДДПУ ім. І. Франка. Дрогобич, 2017. № 17. С. 94.

⁴ Клековкін О. Ю. THEATRICA: Лексикон / ПСМ НАМ України. Київ: Фенікс, 2012. С. 366.

Художній образ персонажа¹ – створений актором сценічний тип, індивідуальність, характер, у якого внутрішні та зовнішні прояви підпорядковуються художній ідеї у строгій єдності. Правда і виразність образу персонажа перевіряються загальним задумом ролі, головною ідеєю вистави. Створюючи сценічний образ, актор не може не брати до уваги художній напрям матеріалу (реалістичний, романтичний тощо), жанрові особливості (комедія, драма, трагедія), авторську манеру, методи, прийоми і стиль.

Образ персонажа розкривається через сценічну дію – вольовий акт поведінки актора, спрямований на досягнення певної сценічної мети. Характеризуючи художній образ персонажа у незавершеній статті «О народной драме и драме “Марфа Посадница”», О. Пушкін відмічав: «Истина страстей, правдоподобие чувствований в предполагаемых обстоятельствах»². Цей вислів К. Станіславський перефразував, та, змінивши слово «предполагаемых» на «предлагаемых», сконцентрував у ньому основу своєї акторської системи: «Истина страстей, правдоподобие чувствований в предлагаемых обстоятельствах»³. Запропоновані обставини, у яких існує персонаж, обов'язково містять ознаки епохи, факти й події, час, умови життя, культуру і зображуються у виставі декораціями, мізансценами, костюмами, бутафорією, освітленням і всім іншим, що потрібно акторам для розгортання сценічної дії.

Отже, театральні художні образи мають особливу специфіку для сценічного втілення та обов'язково підпорядковуються ідейному задуму режисера вистави. Окрім того, режисерське бачення повинно враховувати індивідуальність матеріалу, жанрові особливості, стиль композитора, лібретиста, драматурга першоджерела.

Першооснову художніх образів у опері на українську тематику становить національний колорит, який несуть народні пісні, казки, традиції, обряди, вірування. При створенні М. Лисенком «Майської ночі» вирішальний вплив на композитора справила однойменна повість М. Гоголя.

Загалом творчість М. Гоголя надихала всю культурну еліту XIX–XX століть у різних видах мистецтва. Російські композитори М. Мусоргський, М. Римський-Корсаков, П. Чайковський написали оперні шедеври за мотивами гоголівських оповідань. На тему «Майської ночі» з її привабливою народною фантастичністю і комічністю створили однойменні опери українські композитори М. Лисенко та П. Сокальський. Українські народні традиції, колорит гоголівських персонажів відображені у картинах художників А. Куїнджі («Українська ніч»), І. Крамського («Русалки»). Остання була презентована на обкладинці першої редакції опери М. Римського-Корсакова «Майська ніч». Із такою самою назвою постали у 1937 році оперета О. Рябова, а у 1988-му – балети Є. Станковича й В. Губаренка.

Особливості національного менталітету – один із найважливіших компонентів при створенні оперної вистави на українську тематику. Відмінності у поглядах на самоідентифікацію, світосприйняття і світовідчуття українців дуже сильно пов'язані з історією певного регіону, його геокліматичними умовами. Особливості ландшафту, взаємопроникнення культур, традиції та обряди, специфіка певного соціуму

¹ Родина Т. М. Характер сценический // Театральная энциклопедия / под ред. П. А. Маркова: в 5 т. Т. 5. Москва: Сов. энциклопедия, 1967. С. 578, 579.

² Станиславский К. С. Собрание сочинений: в 8 т. / редкол.: М. Н. Кедров [и др.]. Т. 3: Работа актера над собой. Ч. 2: Работа над собой в творческом процессе воплощения. Дневник ученика / ред. тома В. Н. Прокофьев; подгот. текста, вступ. ст. и прим. Г. В. Кристи. Москва: Искусство, 1955. С. 419.

³ Там само. С. 344.

впливали на формування індивідуальних ознак прообразів героїв гоголівських творів. Цікаво зазначити, що оперна музика М. Лисенка, як відмічають музикознавці Т. Булат і О. Олійник, «...перейнята народними мотивами. За традицією українського музичного театру композитор добирає відповідно сценічній ситуації ту чи іншу мелодію народної пісні або ж її поетичний текст на власну мелодію, споріднену з фольклорною»¹, що також впливає на характеристику образів-характерів персонажів.

Як вказано у лібрето опери М. Лисенка «Майська ніч», події відбуваються на початку XIX століття в українському селі, ймовірно розташованому в тогочасній Київській або Чернігівській губернії. Адже сільський голова, з його слів, супроводжував «...саму царицю Єкатерину у її поході на Крим»², який датується 1787 роком, «...провадив по Переяслівській дорозі три дні і три ночі»³ та після був призначений самодержицею очільником села в цій місцевості.

Населенню, яке мешкало на тих густо порослих лісом територіях, характерне було поєднання індивідуального та колективного начал, що яскраво проявилось у діях персонажів опери. Індивідуальне начало уособлюють головні герої. По-перше, сільський Голова, батько Левка, який, попри все, бажає вкрати щастя сина – його наречену. По-друге, інші дійові особи, котрі допомагають Левкові не від щирого серця, а через власні інтереси. Так, Зовиця – жінка голови – боїться, що він її вижене з дому, якщо знайде собі іншу. Друзі Левка хочуть лише бешкетувати, гуляти і з радістю приєднуються до нього, коли він протистоїть батьку. Панночка прагне спокою у містичному русальному ставку, який каламутить Мачуха-відьма, тому дарує наказ комісара про обов'язкове одруження Левка з Ганною, коли він сприяє їй у пошуках Мачухи.

Утіленням колективного начала в опері є громада. Побут і звичаї українського народу формувались завдяки щільним суспільним зв'язкам. Різноманітні прояви характерів людей відповідали їхньому соціальному статусу. В опері «Майська ніч» М. Лисенка найбільша спільнота – селяни. Общинна думка, сусідські відносини відігравали основну роль в організації життєдіяльності громади та об'єднанні селян у боротьбі за свої права.

Згуртованість людей проявляється в опері, згідно з музичним аналізом Т. Булат і О. Олійник⁴, у хорових сценах, яким композитор надавав особливу увагу. Тут є хори *a cappella*, з солістами, мішані, а також контрапунктичне зіставлення їх, що йде від живої традиції звучання народних хорових груп. Через хорові сцени композитор відтворює життя і побут українських селян.

Хори в «Майській ночі» несуть у собі жанрово-побутові та обрядові характеристики. Яскраву мізансцену для чоловічого і жіночого хору, де селяни дізнаються, що їхній Голова залицяється до нареченої сина, та засуджують його, вибудував режисер М. Гришин у постановці «Майської ночі» М. Лисенка у Хмельницькому обласному українському музично-драматичному театрі імені М. Старицького 2011 року.

Левко, Голова, Каленик представляють в опері іншу верству суспільства – козацтво. За дослідженнями О. Донченка⁵, козаки, як вільні люди, часто створювали

¹ Булат Т., Олійник О. Оперна творчість // Історія української музики / редкол.: М. М. Гордійчук (голова) та ін.: в 6 т. Т. 2: Друга половина XIX ст. Київ: Наукова думка, 1989. С. 204.

² Лисенко М. Зібрання творів: у 20 т. Т. 5. Утоплена: клавір. Київ: Мистецтво, 1956. С. 20.

³ Там само.

⁴ Булат Т., Олійник О. Оперна творчість // Історія української музики / редкол.: М. М. Гордійчук (голова) та ін.: в 6 т. Т. 2: Друга половина XIX ст. Київ: Наукова думка, 1989. С. 205.

⁵ Донченко О. Архетипи соціального життя і політика. Київ: Либідь, 2001. С. 100.

класову аномалію, бо не підпорядковувалися управителям села чи міста. Кожен із названих персонажів має свій характер.

Лицар-авантюрист, хитрий, вигадливий, спритний, не завжди досконалий, – саме такий тип українця яскраво виражений в образі Левка, який згуртовує хлопців заради протистояння батькові. Т. Булат і О. Олійник аналізують музичну складову образу хлопця, підкреслюючи його козацький статус широкими мелодіями, інтонаційно спорідненими за кварто-квінтовими ходами із заповненням, і акцентують імітацію гри на бандурі у супроводі (як відомо, на бандурі зазвичай виконувались козацькі пісні та думи).

Звучання бандури як сценічної характеристики персонажа Левка відчула й відтворила у постановці режисер Л. Кушкова у Дніпровському національному академічному українському музично-драматичному театрі імені Т. Шевченка 2010 року.

Дослідник Д. Чижевський відмічав риси психологічного складу українця, акцентуючи увагу на індивідуалізмі та прагненні свободи, яке у певних випадках «веде до самоізолювання, до конфлікту з усім та усіма, до розкладу усякої життєвої форми»¹. Ці риси притаманні Голові, який, не зважаючи на рідного сина, хоче бачити його юну наречену Галю, котра йому годиться у дочки, своєю жінкою.

Яскраво комічну музичну характеристику Голови сценічно втілює режисер О. Рибчинський у постановці «Майської ночі» М. Лисенка у Сумському національному академічному театрі драми і музичної комедії імені М. Щепкіна 2009 року.

Прообраз сільського козака-пияка, для якого не існує жодних авторитетів, в опері уособлює Каленик, який першим висловлює зневагу до Голови, критикуючи його за негідні вчинки. Музична характеристика Каленика вирізняється сатиричним колоритом².

Особливо важливу роль в опері відіграє відображення спілкування українців, пов'язане з їхніми морально-етичними нормами. Часто у селах зустрічалися старі пияки, що спали на вулицях. І хоча ставлення до них громади було зневажливим, культ літніх людей, які пройшли тяжке життя, не дозволяв суспільству кинути їх на самоті. Хлопець 14-15 років був зобов'язаний допомогти дідові дійти додому. В опері М. Лисенка цю функцію виконують дівчата з хору, які допомагають Каленику знайти його хату.

Розглянуті приклади з наукової, музикознавчої і театральної практики демонструють як прояви ментальних рис українського етносу із різних сфер життєдіяльності можуть бути екстрапольовані на характер вирішення режисерами образів персонажів, їхню історично достовірну інтерпретацію в операх на національну тематику.

Висновки. Український театр не оминув впливу світових глобалізаційно-інтеграційних процесів, який мав як позитивні, так і негативні наслідки. До позитивних належать: можливість долучення українських митців до спільних міжнародних оперних проєктів, вирішення співзвучних проблем оперної режисури, обмін творчими здобутками й знахідками тощо. До негативних – механічне перенесення зарубіжного режисерського досвіду на вітчизняний ґрунт без урахування особливостей ментального сприйняття українським етносом чужих традицій, способу життя, засобів спілкування і т. п.

¹ Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ: Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. С. 19.

² Булат Т., Олійник О. Опера творчість // Історія української музики / редкол.: М. М. Гордійчук (голова) та ін.: в 6 т. Т. 2: Друга половина XIX ст. Київ: Наукова думка, 1989. С. 207.

ПИТАННЯ МУЗИЧНОГО ТЕАТРУ

Аналіз наукового доробку з обраної проблематики дозволяє констатувати фрагментарність досліджень сценічного втілення художніх образів українців у національній опері. Вирішення достовірного типажу українця в опері потребує комплексного міжгалузевого підходу у визначенні характеристичних рис персонажів крізь призму етнічної ідентичності, віку, статі, соціального статусу, що впливає на режисерські інтерпретації. Режисер-постановник повинен провести пошуково-дослідницьку роботу, усвідомити фактори впливу на формування специфічних рис певного героя-українця в оперній виставі.

Виокремлення різних архетипів українського етносу дозволяє створити більш повний психологічний портрет персонажа. Актор, діючи в «запропонованих обставинах», буде переконливим у сценічному відтворенні як життя і побуту, ритуалів і обрядів із відповідним відбором засобів спілкування, характерних для певної місцевості, так і соціального статусу, віку, статі й інших відмінних рис дійових осіб.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у поглибленому вивченні втілення національного образу у музично-театральному мистецтві задля створення переконливих історично достовірних персонажів.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2020 року

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Булат Т., Олійник О. Опера творчість // Історія української музики / редкол.: М. М. Гордійчук (голова) та ін.: в 6 т. Т. 2: Друга половина XIX ст. Київ: Наукова думка, 1989. С. 183–237.
2. Веселовська Г. Театр Миколи Садовського (1907–1920): монографія Київ: Темпора, 2018. 412 с., іл.
3. Власов В. Г. Образ // Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства: в 10 т. Т. 6. Санкт-Петербург: Азбука – Классика, 2007. С. 376–379.
4. Губко О. Психологія українського народу: наук. Дослідження: у 2 кн. Кн. 2: Особливості наших країн у міжчасі Трипілля – сучасна Україна. 3-тє вид. Київ: ТОВ «Видавництво друкарні Діло», 2013. 400 с.
5. Донченко О. Архетипи соціального життя і політика. Київ: Либідь, 2001. 334 с.
6. Дудник В. О. Взаємозв'язок загальнонаціонального культурного простору з національною ідентичністю у контексті глобалізаційних світових процесів // URL: http://knmau.com.ua/chasopys/16_NBUV/docs/16_Doudnyk.pdf (дата звернення: 12.09.2018).
7. Ігнатенко І. Етнологія для народу. Свята, традиції, звичаї, обряди, прикмети, вірування українців. Харків: КК «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 320 с.
8. Изваріна О. Микола Лисенко і Петро Сокальський: «Майська ніч» М. Гоголя та гоголівська тема в українській опері: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 – музичне мистецтво / Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Київ, 1996. 19 с.
9. Клековкін О. Ю. THEATRICA: Лексикон / ІПСМ НАМ України. Київ: Фенікс, 2012. 800 с.
10. Крисаченко В. С., Мостяєв О. І. Україна: природа і люди. Київ: Ін-т філософії НАН України, 2000. 492 с.
11. Лисенко М. Зібрання творів: у 20 т. Т. 5. Утоплена: клавір. Київ: Мистецтво, 1956. 251 с.
12. Лозко Г. Етнологія України: філософсько-теоретичний і етнорелігієзнавчий аспект. Київ: АртЕк, 2004. С. 6–107.

ПИТАННЯ МУЗИЧНОГО ТЕАТРУ

13. Нагай Б. Сутність художнього образу у музичному мистецтві // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених ДДПУ ім. І. Франка. Дрогобич, 2017. № 17. С. 94–99.
14. Платон. Собрание сочинений: в 4 т. Т. 2 / общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи. Москва: Мысль, 1993. 526 с.
15. Родина Т. М. Характер сценический // Театральная энциклопедия / под ред. П. А. Маркова: в 5 т. Т. 5. Москва: Сов. энциклопедия, 1967. С. 578, 579.
16. Станиславский К. С. Собрание сочинений: в 8 т. / редкол.: М. Н. Кедров [и др.]. Т. 3: Работа актера над собой. Ч. 2: Работа над собой в творческом процессе воплощения. Дневник ученика / ред. тома В. Н. Прокофьев; подгот. текста, вступ. ст. и прим. Г. В. Кристи. Москва: Искусство, 1955. 502 с.
17. Станішевський Ю. О. Оперний театр Радянської України. Київ: Муз. Україна, 1988. 248 с.
18. Стражний О. Український менталітет: ілюзії – міфи – реальність. 2-ге вид. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 456 с.
19. Хализев В. Е. Теория литературы. Москва: Высшая школа, 1999. 236 с.
20. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. Київ: Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. 230 с.

REFERENCES

1. Bulat, T., Oliinyk, O. (1989). Opera art [Opera tvorchist]. History of Ukrainian music [Istoriia ukrainskoi muzyky]. Vol. 2: The second half of the XIX century [Druha polovyna XIX st.] / M. M. Hordiichuk (eds.). Kyiv: Nauk. dumka. P. 183–237 [in Ukrainian].
2. Veselovska, H. (2018). Mykola Sadovsky Theater (1907–1920) [Teatr Mykoly Sadovskoho (1907–1920)]. Kyiv: Tempora. 412 p. [in Ukrainian].
3. Vlasov, V. (2007). Image [Obraz]. New Encyclopedic Dictionary of Fine Arts [Novyj jenciklopedicheskij slovar' izobrazitel'nogo iskusstva]. Vol. 7. St. Petersburg: Azbuka – Klassika. P. 376–379 [in Russian].
4. Hubko, O. (2013). Psychology of the Ukrainian people: scientific research [Psykhologhiia ukrainskoho narodu: naukove doslidzhennia]. Vol. 2: Peculiarities of our lands in the meantime of Trypillia – modern Ukraine [Osoblyvosti nashykh kraian u mizhchassi Trypillia – suchasna Ukraina]. Kyiv: TOV «Vydavnytstvo drukarni Dilo». 400 p. [in Ukrainian].
5. Donchenko, O. (2001). Archetypes of social life and politics [Arkhetypy sotsialnoho zhyttia i polityka]. Kyiv: Lybid. 334 p. [in Ukrainian].
6. Dudnyk, V. (2017). The relationship of national cultural space with national identity in the context of globalization processes [Vzaiemozv'язok zahalnonatsionalnoho kulturnoho prostoru z natsionalnoiu identychnistiu u konteksti hlobalizatsiinykh svitovykh protsesiv]. Available at: http://knmau.com.ua/chasopys/16_NBUV/docs/16_Doudnyk.pdf (accessed: 12.09.2018) [in Ukrainian].
7. Ihnatenko, I. (2014). Ethnology for the people. Holidays, traditions, customs, rites, signs, beliefs of Ukrainians [Etnologhiia dlia narodu. Sviata, tradytsii, zvychai, obriady, prykmety, viruvannia ukraintsiv]. Kharkiv: «Klub simeinoho dozvillia». 320 p. [in Ukrainian].
8. Izvarina, O. (1996). Mykola Lysenko and Petro Sokalsky: "May Night" by M. Gogol and Gogol's theme in Ukrainian opera [Mykola Lysenko i Petro Sokalskyi: «Maiska nich» M. Hoholia ta hoholivska tema v ukrainskii operi]. PhD diss. (art criticism). Tchaikovsky National music Academy of Ukraine. Kyiv. 19 p. [in Ukrainian].
9. Klekovkin, O. (2012). THEATRICA: Lexicon [THEATRICA: Leksykon]. IPSM NAM of Ukraine [IPSM NAM Ukrainy]. Kyiv: Feniks. 800 p. [in Ukrainian].

10. Krysachenko, V., Mostiaiev O. (2000). Ukraine: nature and people [Ukraina: pryroda i liudy]. Kyiv: Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine. 492 p. [in Ukrainian].
11. Lysenko, M. (1956). Collection of works in 20 volumes [Zibrannia tvoriv v 20 tomakh]. Vol. 5. Kyiv: Art. 251 p. [in Ukrainian].
12. Lozko, G. (2004). Ethnology of Ukraine: philosophical-theoretical and ethno-religious aspect [Etnolohiia Ukrainy: filosofsko-teoretychnyi ta etnorelihiieznavchyi aspekt]. Kyiv: ArtEk. P. 6–107 [in Ukrainian].
13. Nagai, B. (2017). The essence of the artistic image in musical art [Sutnist khudozhnoho obrazu u muzychnomu mystetstvi]. Current issues of humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko [Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka]. Drohobych: State Pedagogical University named after Ivan Franko. Vol. 17. P. 94–99 [in Ukrainian].
14. Plato. (1993). Collection of works in four volumes [Sobranie sochinenij v chetyreh tomah.]. Vol. 2. A. F. Losev (eds.). Moscow: Mysl'. 526 p. [in Russian].
15. Rodyna, T. (1967). Stage character [Harakter scenicheskij]. Theatrical encyclopedia [Teatral'naja jenciklopedija]. Vol. 5. P. A. Markova (eds.). Moscow: Sov. jenciklopedija. P. 578, 579 [in Russian].
16. Stanislavskiy, K. (1955). Collection of works In 8 vols. [Sobranie sochinenij v vosmi tomah]. Vol. 3: The actor's work on himself. Part 2: Work on yourself in the creative process of embodiment. Student Diary [Rabota aktera nad soboj. Ch. 2: Rabota nad soboj v tvorcheskom processe voploshhenija. Dnevnik uchenika]. M. N. Kedrov (eds.). Moscow: Iskusstvo. 502 p. [in Russian].
17. Stanishevskiy, Yu. (1999). Opera House of Soviet Ukraine [Opernyi teatr radianskoi Ukrainy]. Kyiv: Musical Ukraine [Muz. Ukraina] 248 p. [in Ukrainian].
18. Strazhny, O. (2017). Ukrainian mentality: illusions – myths – reality [Ukrainskyi mentalitet: iliuzii – mify – realnist]. Kyiv: DUKh I LITERA. 456 p. [in Ukrainian].
19. Halizev, V. (1999). Theory of literature [Teorija literatury]. Moscow: Vysshaja shkola. 236 p. [in Russian].
20. Chizhevsky, D. (1992). Essays on the history of philosophy in Ukraine [Narysy z istorii filosofii na Ukraini]. Kyiv: Vyd-vo "Orii" pry UKSP "Kobza". 230 p. [in Ukrainian].

VOROBIOV SERHII

Vorobiov Serhii, creative graduate student of the first year of study at the Department of Opera Training and Music Directing of Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2317-5789>

NATIONAL IMAGE IN UKRAINIAN OPERA: SCIENTIFIC ASPECT OF DIRECTING INTERPRETATIONS

The aim of the study is to determine the director's approaches to the creation of national images in Ukrainian opera on the basis of social origin, age, gender, peculiarities of living conditions in a particular environment, the characteristics of the characters.

The object of research was M. Lysenko's opera "May Night, or Drowned" in the conceptual design of the composer and his various directorial incarnations.

The methodology of research of the chosen problems uses the system-analytical and typological method. Their application contributes to a comprehensive approach in the study of factors shaping the formation of national characteristics of the Ukrainian ethnos, in identifying its individual characteristics and necessary features, their manifestations in creating an artistic image of the character.

The relevance of the study is due to the need for historically reliable embodiment of the images of the Ukrainians in today's opera performances. Today's Ukrainian musical theatre, which is developing in the direction of globalization, does not avoid the positive and negative consequences of the so-called "theatrical integration", which, in turn, leads to a conditional image of the Ukrainians, avoiding a historically accurate view of social status, coverage, clothing, character and so on. Often the director's interpretation of the images of Ukrainian characters is simplified, and sometimes distorted due to self-identity.

The formation of the Ukrainian ethnos took place under the influence of certain factors that influenced the formation of its characteristics, features of life and customs, traditions, customs, rituals, which requires scientific understanding to accurately reflect these aspects in operas on national themes.

Findings and conclusions. The Ukrainian theatre did not escape the influence of globalization and integration processes, which had both positive and negative consequences. The positive ones include allowing Ukrainian artists to join joint international opera's projects, to solve joint problematic opera's regimes, to exchange creative achievements and discoveries, and so on. To the negative ones - the mechanical transfer of foreign directing experience, avoiding its rethinking, on domestic soil without taking into account the peculiarities of the mental perception of the Ukrainian ethnic group of foreign traditions, way of life, means of communication and more. The analysis of the scientific work on the selected issues allows to state the fragmentary nature of research in the stage incarnations of artistic images of Ukrainians in the national opera.

Solving the national image in Ukrainian opera requires a comprehensive cross-sectoral approach in determining the characteristics of the characters through the prism of ethnic identity, age, gender, social status, which affects their directorial interpretations. The director must conduct research work to determine the factors influencing the formation of the characteristics of a particular character in order to historically and reliably address the image of the Ukrainian in the opera. Isolation of different archetypes of the Ukrainian ethnos allows to create a more complete psychological portrait of the opera character, which, acting in the "proposed circumstances", will be historically authentic, as in the stage image of life, rituals and ceremonies with appropriate selection of means of communication. social status, age, gender and other characteristics of the actors. Prospects for further research are seen in the in-depth study and creation of a historically authentic national image of the character in the musical and theatrical arts.

Keywords: Ukrainian musical theatre, opera on Ukrainian themes, national image in opera, directorial interpretations.

Воробьев С. Д. Национальный образ в украинской опере: научный аспект режиссерских интерпретаций

Рассмотрена проблема создания национального образа в украинской опере на фоне транснационализации театрального искусства в мире, обусловленной глобализационно-интеграционными процессами. Очерчены вопросы режиссерской интерпретации национальных произведений в контексте современных евроинтеграционных театральных поисков, что требует исследования как пути создания, так и результата реализованных художественных проектов. Обнаружены сложности работы в этих условиях молодых режиссеров, апробации ими новейших средств выразительности, которые будут интересны, понятны зрителю и соответствовать ментальным особенностям восприятия произведения.

ПИТАННЯ МУЗИЧНОГО ТЕАТРУ

Уточнено, що в пошуках прийомів режиссери дуже часто втрачають композиторську ідею, колористическі національні особливості і відступають від проблематики, закладеної в літературно-сценічному оригіналі, при постановці. Проаналізовані фактори створення національного образу персонажа, особливості його проявлень в літературному, музикальному і театральному мистецтві. Досліджено: вплив геокліматических умов на формування національних ознак етносу (общенациональних, регіональних, локальних); особливості ментальності української нації в контексті соціокультурного розвитку суспільства (релігія, морально-етическі норми, культура і побут); специфіка взаємостосунків українців в сім'ї і суспільстві (статеві відмінності, вікві дифференціація, соціальний статус, сімейно-шлюбні стосунки, громадські зв'язки). Виявлено ступінь наукового дослідження проблематики в міжгалузевому аспекті, вектори режиссерського пошуку в втіленні оперних спектаклів на національну тематику.

Перспективи дальніших досліджень усматриваються в углиболеному вивченні створення історическі достовірного українського національного образу в музикально-театральному мистецтві.

Ключеві слова: український музикальний театр, опера на українську тематику, національний образ в опері, режиссерські інтерпретації.